

ГАЛЕРИЈА

● ЈОВАН ПОПОВИЋ ●
ОПОВО

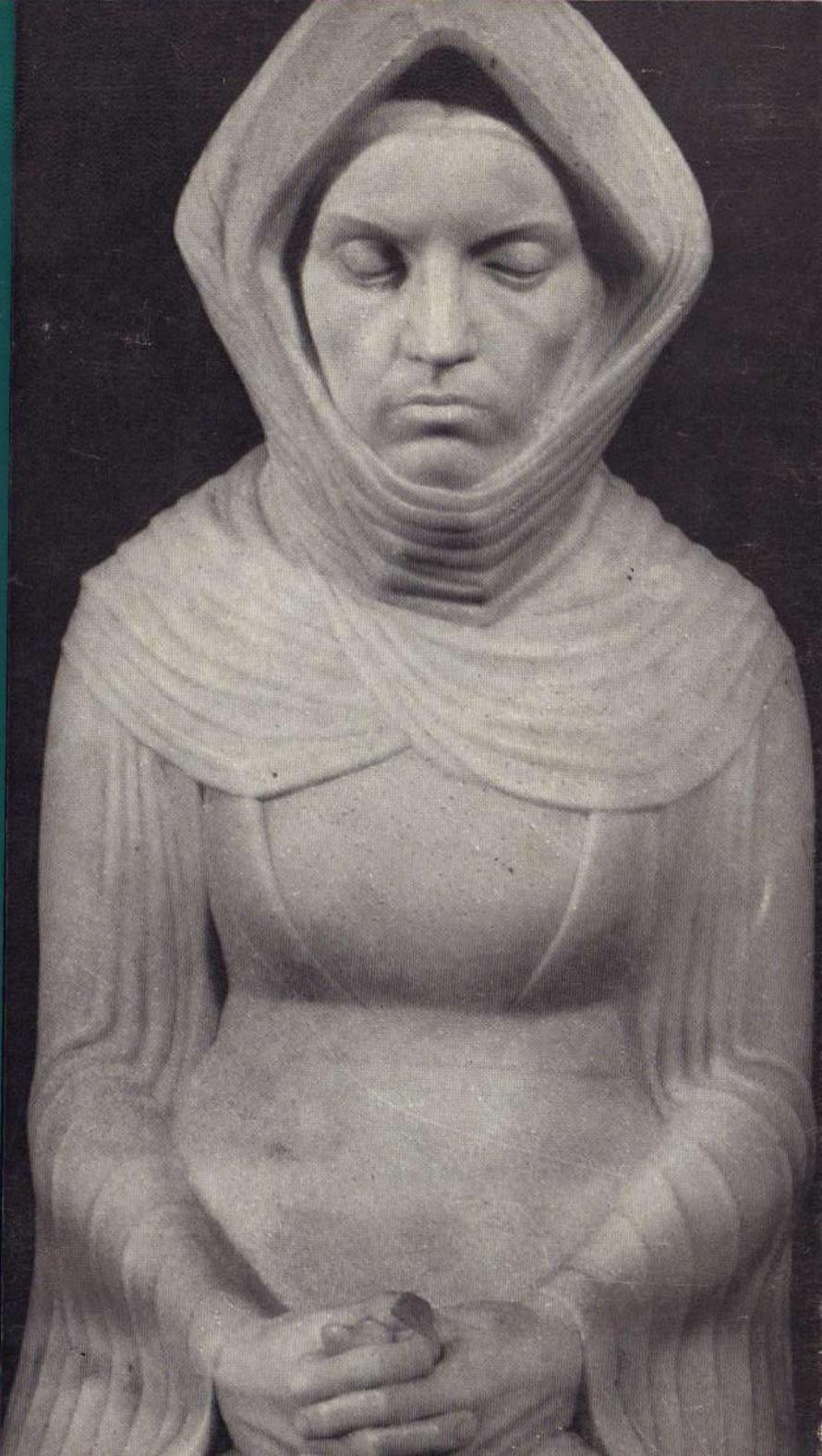
ИВАН
МЕШТРОВИЋ

СКУЛПТУРЕ
ИЗ ЗБИРКЕ
НАРОДНОГ
МУЗЕЈА
БЕОГРАД

ОПОВО — 1971.

ГАЛЕРИЈА ЈОВАН ПОПОВИЋ — ОПОВО
И
НАРОДНИ МУЗЕЈ — БЕОГРАД

ИВАН МЕШТРОВИЋ

●
СКУЛПТУРЕ
ИЗ
ЗБИРКЕ
НАРОДНОГ
МУЗЕЈА
БЕОГРАД

ОПОВО — 1971.

Каталог и текстове Ивана Мештровића припремили за штампу

МИЛОМИР ЊЕЖИЋ
ВАСИЛИЈЕ СУЛИЋ

Поставка изложбе
НИКОЛА КУСОВАЦ

Одговорни уредник
ВЕЛИБОР СТЕФАНОВИЋ

Ликовна и техничка опрема
НОВА ЧОГУРИЋ

Фотографије
БРАТИСЛАВ ЛУКИЋ

Коректор
ЈЕЛЕНА СТЕЈИЋ

Каталог је штампан ћирилицом у 500 примерака, јуна 1971.

Црнографија и штампа
НИП „ПРИВРЕДНИ ПРЕГЛЕД”, Београд, Маршала Бирјузова 3—5

На корицама: Кат. бр. 16 / МОЈА МАЈКА

Иван Мештровић рођен је 15. VIII 1883, у Врпњу, умро 16. I 1962. у граду South Bend, у САД. Растао је у Отавицима код Дринца, где је чувајући овце почeo да резбари дрво. После боравка у клесарској радионици Пава Билића у Сплиту и једногодишњег припремавања у Сплиту и Бечу, уписао се 1901. на Академију ликовних уметности у Бечу. Први пут излаже у бечкој Сецесији као студент друге године. За време боравка у Паризу 1907—1909. израдио је готово све скулптуре за Видовдански храм. Следеће године проводи између Београда, Сплита, Италије. Први светски рат провео је у емиграцији као члан југословенског одбора. У земљу се вратио 1919. Професор је на Академији за уметност и умјетност обрт у Загребу 1922—1944, а у два маха и ректор. За време другог светског рата био је у Италији и Швајцарској. Године 1947. преселио се у САД, где је био професор на универзитетима и Сиракузи у Саут Бенду.

Веома плодан уметник оставио је на стотине радова међу којима и неколико архитектонских решења (посебно помињамо гробнице у Цвантату и Отавицима, Гроб незнаног јунака на Авали). Знатан део његовог опуса посвећен је религиозној инспирацији. Међу његовим јавним споменицима којих има знатан број и ван напис земље, истичу се: Победник и Споменик захвалности Француској на Калемегдану, споменик Јосипу Јурају Штросмајеру у Загребу, споменик Гргуру Нинском у Сплиту, споменик Светозару Милетићу у Новом Саду.

Мештровић је своја дела излагao на веома великом броју изложби у земљи и иностранству. Многе од тих изложби биле су самосталне. Радови му се налазе у великом броју музејских и приватних колекција у свету а у нашеј земљи највећи број Мештровићевих радова чувају музеји у Београду, Сплиту и Загребу.

У жељи да што шири круг љубитеља ликовних уметности упозна са својим богатим збиркама, Народни музеј у Београду овом приликом излаже скулптуре Ивана Мештровића, несумњиво једне од најзначајнијих личности југословенске уметности првих деценија нашег века.

Разиољиким ликовним тражежима наших уметника с почетка века и њиховим изузетно вредним остварењима не мало је доприносео и Иван Мештровић. Део управо тог његовог доприноса, из раније фазе стварања, приказује сада Народни музеј. Млад, мада већ формиран уметник, који је већ гласно наговестио своје уметничке могућности у неколико претходних појављивања у јавности, Иван Мештровић активно учествује у свим значајнијим југословенским уметничким манифестијацијама. Активни сарадник у југословенском покрету српских, хрватских и словеначких уметника, члан прве југословенске уметничке колоније, члан друштва „Медулић“ које је од мале групе далматинских уметника прерасло у југословенско удruжење, Мештровић веома живо излаже на бројним излож-
5

О вајару Ивану Мештровићу од његове појаве до данас написан је велики број чланака, студија и монографија у нас и у иностранству. О његовој уметничкој баштини изречени су најопречнији судови. Са изложбом „Скулптура Ивана Мештровића из збирке Народног музеја“ није се хтело упуштати у детаљнију процену досадашњих судова. Напротив, изношењем Мештровићевих размишљања желело се да читалац сам донесе закључак. Такође се није ишло за тим да се искрично истражи све што је Мештровић током година рекао или написао о свом делу, већ само о оном што је стварао у периоду који обухвата ова изложба.

Подржавајући идеју оснивања Прве југословенске уметничке колоније Мештровић је 20. VII 1909. године написао писмо Јакопићу:

„Дивим се Вама и Вашим друговима, да сте уза све тегобе и неуспехе ипак остали вијерни нашој југословенској идеји, те држите и на даље за „Југословенску колонију“ премда су нам код покушаја у Београду, уследјед неразумијевања подкопали — сваки је почетак тежак. Будите увјерени да ћемо ми, ја и моји другови, бити увјек уз Вас, па ма не имали никаква изгледа на материјални успех.“

(Др Катарина Амброзић, Прва југословенска уметничка колонија, Зборник радова Народног музеја, Бд., 1956/7, стр. 279.)

У свом писму Надежди Петровић од 7. VIII 1909. Мештровић каже:

„Кад помислим да је већ минуло десет година откако се борим и потуциам с мојим здрављем, да сам проживио такве биједе, да нисам ни од кога никакве потпоре добио, а најмање од Хрвата и Срба, да сам већ има 6 година код странаца признат и познат, а код својих ни најмање, онда ми се чини да сам напростио глуп што хоћу да имам са својима посла... За Хрвате сам странац, јер нит сам из ужег Хрватске, нити „само Хрват“; за Србе јер нијесам ни Србијанац ни „само Србин“... Не преостаје ми него два пута, или са својим земљацима сасвим прекрижити, те живијети с Европљанима, а бијели понос и хисторију своје народности ограничити на оно што у грудинама носим, или отићи на село па орат ко што су ми и дједи орали...“

(Др Катарина Амброзић, Прва југословенска уметничка колонија, Зборник радова Народног музеја, Бд., 1956/7, стр. 280.)

У „Обзору“ 1911. године говорећи о односима између Срба и Хрвата каже следеће:

„Србин и Хрват то су два имени за један народ, само што је тај народ под 9 именом Србин боље очувао своју народну индивидуалност, слободу и чеш-

њу за слободом. Стога ми је то име милије. Крај у коме сам се ја родио сачувао је до синтица све особине нашег народа као да је у срцу Србије. Кад за мене веле да сам Хрват мило ми је, јер тиме онај Хрват, који то каже признаје, да српско мишљење и српско осјећање мора бити и Хрвата имају, тј. да и Хрвати морају вољети индивидуалност народну и слободу. — Сваки је Србин заједно и Хрват. Ово је моје мишљење. Изјава нећу давати никаквих. Ми умјетници морамо радити а нека сваки говори што хоће. Бићу сретан кад се сви Срби и Хрвати буду осјећали једним народом и радијем се што смо ми, српски и хрватски умјетници, у павиљону краљевине Србије најјасније показали то право јединство народа, независно од имена. Ми ћemo и даље тим путем ићи, вјерујући у успјех".

(Др Катарина Амброзић, Павиљон Србије на међународној изложби у Риму 1911. год., Зборник радова Народног музеја, III, 1967, стр. 243.)

У „Југ-у“ 1911. Мештровић се поново враћа на питање Срба и Хрвата:

„Не ваља нас дижелити по томе ко је Хрват, тко је Србин, тко је боли, а тко гори. То дижељење је мене и потјерало из свих ексклузивних удружења, више ио личне интриге вођене против мене... Србији треба захвалити што је показала да је свјесна своје дужности и да је спремна да врши оно што ми од ње очекујемо. Сви они тако, који су снама слажу, морају источити, да нам посао олакшију, обзирнући се на прилике, обеју страну нашега племена. Хрватство ће бити у срцу паметних људи, онда српству равноправно, када буде у себи исте тежње имало које и српство, као и обрнуто. А то треба да створимо. То треба да разумијемо. Само више куражака“.

(Др Катарина Амброзић, Павиљон Србије на међународној изложби у Риму 1911, Београд, Зборник радова Народног музеја, III, 1967, стр. 244.)

28. октобра 1913. године Мештровић је упутио писмо Јосипу Плечнику у коме га моли да се у име југословенства прихвати места директора Умјетничке обртне школе у Београду, и између остalog каже:

„Ти сам знао да је Србија једини наш слободни и највећи југословенски терен, који додуше нема готово никакву умјетничку културу, али због свог положаја једини је способан да се на њему у правоме смислу рад на југословенској култури оточиће, а буде ли среће моји не се постићи да се та култура по цијелом нашем словенском југо рас простре“.

(Др Дејан Медаковић, Принципи и програм „Одбора за организацију уметничких послова Србије и југословенства“, из 1913. године, Зборник Филозофског факултета, књ. XI, 1, Бгд, 1970, стр. 675—6.)

Објашњавајући идеју Видовданског храма Мештровић је у часопису „L' Eroica“ после изложбе у Венецији 1914. године изјавио:

„Ја баш као и мој народ — који смо досад сматрани барбарима и ником расом — осећамо извесно неповерење према европској култури, па се зато изражавамо на начин који није у складу са начином мишљења и исказивања мисли уобичајеним у Европи. Али, ја сам уверен да и оно што осећају мој народ може бити лепо и човечански, као и начин на који он то покушава да изрази. Осећам као неправду што нас сматрају низким од других, зато што идемо својим путем, па хоћу и мислим да могу, и својим делима да искажем нешто што неће бити без користи за осталки свет. Зато настојим говорити својим језиком, на свој посебан начин, хоћу да дишем на своја властита плућа, а при том инак желим да тај мој рад буде доприносом на олтаре просвећености свих народа...“

(М. Ђурчић, О пореклу и детинству Ивана Мештровића, Мештровић, Нова Европа, Згр. 1933, стр. 12.)

После изложбе у Викторија и Алберт музеју у Лондону 1915. године, у једном интервјују Мештровић шире објашњава идеју храма:

„...Како да Вам укратко кажем, што је то Видовдански храм, кад је то читава историја једнога народа, његових страдања и муки, његових понижења и у исто време симбол његова поноса и извор наде. Вами ће изгледати чудне ове готово протузловне речи, и питаћете се: откуд у пропasti нада и у понижењу понос? И баш то јесте оно загонетно што осећамо а не можемо протумачити: да се умире рађањем и умирањем рађа, а у понижењу узвисује.“

Косово је трнова круна у страдању југословенског народа; њиме је народ симболисао своје патње на тешком путу кроз векове, па се око тога симбола усрдредила популарна и најближна машта наше словенске народне душе, тако да је косовски догађај уисти мах најфаталнији и најсвечанији. У целом нашем народу, кад се спомене Косово, свакому прођу жмарци кроз тело и легне дубока туга на срце, а неко узвинено чувство сиће му у душу које га везује с небом. Свако верује, да је његова раса онога кобнога Видовдана на Польу Косову, испила најгорчу чашу за слободу, а за љубав Бога светlosti и правде, који неће заборавити његову превелику жртву него не извршити правду и помоћи му да се успостави његов олтар. Историјски, није то било прво страдање,... али су све катастрофе остале бледе пред Косовском, кад је изгинула војска цара Лазара и на њену челу сам Цар-мученик, којега је касније народ осветио. Овај догађај био је за народ највећи и по својој важности и по последицама, јер су Турци тек ту сломили српску државу, употребили победу над Вукашином (на Марици), осигурали себи Македонију и отворили себи пут да освоје Босну и угрозе колико-толико слободну Хрватску и цели хришћански Запад.

Него, тај догађај био је и најсвечанији, и гест цара Лазара најдостојанственији и пророчки за наш живот и наше ослобођење. Тога дана су народу били поконани царство и слобода овога света, али га је тај удар спојио с Богом и приводе Небеском Царству, као једином вечном царству, да за њим и по њему и његов народ постане вечним. И заиста, сва је војска следила свога Цара и пошла с њим и изгинула с њим, сви до последњега, за љубав Вечнога Царства. Остао је од те свете војске само један војник кому су Турци очи ископали, да буде као симбол погаженога народа који је имао да лута по тмини овога света.

Тај видовити слепи гуслар није видео сјај овога света него његове мuke, али је зато видео сјај правде и Вечнога Царства. Видео је како Господ ломи сабљу Цара његова, казујући тиме да се правда не стиче тим оружјем него жртвом и покором. Зато је слепац, као војник онога Царства узео у руке гусле од сувог дрвета и кренуо кроз засуђњени народ, да му прича кад се је његов Цар са својом војском одселио и какво је то ново царство задобио. Причао му је о вери и правди Цара царева и свих светова; казивао му, да пође путем Цара својега, док Цар царева не нађе да су жртве народа на овоме свету превелике, те не створи нови распоред. Народ је слепцу-гуслару веровао, певао је његове тужне песме и тешко се вима; слушао је слепца и следио стотинама свога Цара у умирању за правду и слободу, тако да се војска Косовског Цара не зна броја, датума, ни места, кад и где је који погинуо. Његова војска броји на милионе. Сви југословенски мученици од Косова до данас, и свак југословенски народ, јесу војници цара Лазара. Зато не треба да питате: које је године цар Лазар владао, кад је његова војска изгинула, и докле му се држава простирала, јер он непрекидно влада у душам југословенског народа, и његово царство се распрострире докле се распростране и његов народ, а његови војници и савезници су сви праведни људи где год их има.

Косовски храм је храм религије крајњега покртвовања, религије цара Лазара, и у њему ће се проповедати да треба у правди и светlosti живети и за њих умирati. Свештеник Храма је Слепац, који ходећ по земљи гледа у Царство Вечности, одакле се види да су сви људи браћа, све вере само једна велика вера, све цркве пламниччи који горе у слану једине вечине ватре која их је све ужегла и која све осветљује. Темељи Храма су бескрајне праведне жртве наше расе, ступови су му сви они који трпе и подносе, литаније у њему певање људских мuka, тамјан му је љубав, света вода сузе понижених и жељних правде. Торањ Храма су очишићене душе, које земљу с небом спајају, а звона њихов велики глаe који каже: Живите у миру и љубави с људима и са свим створењима Господним усавршујте се непрестано, да постанете равни Њему, а Он је неизмеран".

(М. Ђурчић, О пореклу и детињству Ивана Мештровића, Мештровић, Нова Европа, Загреб, 1933. г., стр. 12 и 13.)

Мештровићев одговор на речи проф. Садлера приликом отварања изложбе у Лидсу 1915. године:

„...Наш народ био је кроз векове ограђен од света, у свом ропству под Турцима и под Хабсбуршком Династијом, и био је у тешкој физичкој борби за слободу и сам живот. Мој сопствени рад није друго до приказивање тих борба за југословенске идеале; али ја, познавајући добро свој народ, тврдим да је његов дубоки национализам само основа његових свељудских идеала. Ми смо космополити, јер смо Словени. Србка је наше целе политичке и физичке борбе да извођејући слободу и јединство наше нације, постанемо достојним чланом Фамилије просвећених народа, и да духовно стварамо.

То је зашто ја желим да Европа придигне Југославију из вековног гроба, — Европа чију су религију и цивилизацију Срби, Хрвати, и Словенци, више него ијдан балкански народ бранили кроз сву своју историју, било од варварских Османлија, било од германског или хабсбуршког насиља. Ја штујем и љубим све народе Балкана, као своју браћу у историји и на

полуострву и не оспоравам им сјајне способности и будућност; али верјем, да је Јужно Словенство, морална и стваралачка сила на Балкану. Европа и Азија ће се духовно ујединити у цивилизацији слободног и сложног Балкана, али дух Европе може освојити Балкан и оживети велике латентне снаге у њему и само спомоћу мога народа.

Мој живот има своје оправдање, ако су моја замисао Видовданског Храма и мој уметнички рад израз уједињеног Југословенства, и ако то Словенство, уједињено, буде хумано и европској духу. Биће моја вечна срећа, ако храм буде сазидан — у недалекој будућности — на тлу Југославије, уједињене, не само у духу и великим патњама, како сада тако и у прописности, него и по територију и држави. Моја господи нека би Правда Историје кроз победу Савезника и кроз човечки Конгрес Мира дала, да ниједан део Србохрвата и Словенаца, као и ниједан други народ, не остане, или не постане, непријатељ. Мој народ жели да види правду и слободу у целом свету, те се нада да ће се и он ослободити од ратовања и крвавог јунаштва. Србија неће очајати ни у овом претешком и судбиноносном моменту југословенске историје, јер зна да су њени заштитници мирољубљиви народи Русије, Енглеске, и Француске. Нека би, господи, после овога Рата, англосаксонска и словенска раса — две од најглавнијих сила света — постале верни и вечни пријатељи, за љубав јединства Европе и људске цивилизације".

(М. Ђурчић, О пореклу и детињству Ивана Мештровића, Мештровић, Нова Европа, Згр. 1933. г., стр. 16.)

У напоменама које је сам писао за Ђурчинову књигу која је на енглеском изашла 1919. у Лондону, Мештровић се овег осврнуо на идеју о Видовданском Храму:

„Мисао о Видовданском Храму зачела се у мени одмах непосредно пошто сам напустио школу; али се тада нисам осећао још довољно јак да почнем изводити на широј основици. Тек поводом Анексије Босне и Херцеговине, 1908. кад је изгледало да је наша народна катастрофа потпуна и да је судбина наше расе запечаћена, на врхунцу наше народне невоље и у грозици која насе је све тресла, усудих се да оточићем рад на неким фрагментима, и у тој и у идущим годинама израдих што је од њих остало.

Тешко би било објаснити укратко и на одређен начин замисао Косовског Храма. Мени је лебдело пред очима, да покушам дати једну синтезу популарних народних идеала и њихове развијате, да изразим каменом и градњом како је дубоко у склопом од нас усађена успомена на највеће моменте и на најодлучније догађаје у нашој повести, — стварајући у исто доба једно средиште за наде у будућност, посред природе и под видим небом", „Морал из ових песама прост је и јасан: треба се борити до смрти против угнетача и свирепости, за право и правду и за своју земљу, — и не жалити никоје жртве. И та вера живела је и остала непромењена од Косова па све до данас, а војска цара Лазара множила се тако да расла на милионе и милионе. Цела наша земља служила је олтаром овој вери, и исто онако као што је цар Лазар средиште Видовданског Храма и гуслар његов свећеник, исто је тако — у идејном смислу — средиште Храма жеља за правдом, и тежња за напретком ка вишем животу човечанства, а они који је исповедају, и проповедају њени су свећеници. Тај Храм не може бити посвећен ни

једној конфесији или појединој секти, већ свима њима заједно, свима онима који верују у идеале исказане у народним песмама. То одговара духу нашег народа, који је побожан али не препобожан, и који држи да је сваки онај „правоверник“ који је праведан и поштен, ма којој вероисповести припада.

Ето тако бих, можда, у мало речи могао описати замисао с којом сам пришао да радим на свом Косовском Храму*.

(М. Ђурчин, О пореклу и детинству Ивана Мештровића, Мештровић, Нова Европа, Загреб, 1933. г., стр. 13 и 14.)

У часопису Нова Европа Мештровић се 1920. поново враћа на објашњења о Косовском храму и његовим јунакима:

„Тешко је било објаснити укратко и на одређен начин замисао косовског храма. Мени је лебдело пред очима да покушам дати једну синтезу популарних народних идеала и њихова развијатка, да изразим каменом и градњом како је дубоко у сваком од нас усађена успомена на највеће моменте и на најодлучније догађаје у нашој повељи, — стварајући у исто доба једно средиште за наде у будућност, посред природе и под слободним небом“.

(Иван Мештровић, Замисао Косовског Храма, Нова Европа, књ. 1, бр. 13, 23. XII 1920, Згр., стр. 503.)

У једном чланку објављеном у Њујорку 1924. године Мештровић пише следеће:

„Рекао сам да је Косовски Храм — храм религије крајњег пожртвованца, у којем ће се проповедати, да треба у правди и светлости живети и за њих умирати...“

„Питате, да ли се је што после нашег уједињења учинило, и да ли има изглед да не се у скорој будућности почети градити Храм? — Могу одговорити, да се досада ништа није урадило. Земља наша има пуно пречих потреба, а професионални политичари немају смисла за културне ствари ове зврете. Да ли ће се што доцније урадити, то не знам. Склопи сам веровати да хоће. Ако то неће урадити ја, или ако неће Храм бити тачно како сам га ја замислио, то је можда споредно. Главно је то, да се једном уистину сагради Храм Јединства, те да се обележи да су братска љубав, правда, и просвета циљ једне нације“.

„Желите да знате како сам у свом раду прешао из национално-историјских на верско-билијске мотиве. То сам питање врло често чуо. Ево мало разјашњења.

Ко је интимније пратио мој рад, томе ће бити моји доцнији радови логични и у вези са ранијим. То се види и из онога што сам мало пре казао. Мој национализам никад није био свакодневни, нити су моји радови онога доба били историјско-илустративни, — они су настојали да буду изражaji историје душе нашег народа, душе која је у својој суштини и општи и човечанска. Ја не сматрам, а држим ни Ви, за хероје оне појединце или народе, који се боре само за своју слободу, или материјалну добит, него оне који се боре за општу слободу, општу добит, а та не може бити само на материјалном пољу. Уобичајило се, да се под појмом хероја, разумевају 14

војсковође, док ја држим да су први хероји они који се боре за највише идеале свеукупног човечанства. Ми немо се ваљда сложити ако кажем, да је Свети Павао већи херој од Цезара.

Одмах после Балканскога Рата, а особито за Светскога Рата, мени се је учинило, да је премален сам идеал једнога народа, да су од премаленога значаја жртве или победе једнога народа према свим жртвама и према праву победи свих. Ну „победа свих“ може бити само ако не буде „пријатеља“ и „непријатеља“ када будемо сви браћа и људи.

Ето, у низу тих идеја и осећаја дошао сам на предмете из Библије. Осећај опште патње човека заузео је отада јаче место од патње самога народа. Потреба побијања једног посебног зла нанесеног нама, пропирила се је у потребу побијања зла уопште, ма где, било, ма ко га коме наносио. То су додуше старе мисли и стари је то идеал, ну покушајмо га већ једном и остварити. Нехе ини данас иниће и сутра.

Из текиње за општог хармонијом настале су и моје новије ствари, оне са музичким и мелодијским мотивима. Оне су изражак жеље и осећаја хармоније између нас и свију ствари. Ако успемо да бар на моменте постигнемо хармонију између нас и свега изнад нас, то је већ нешто. Доћи ће једном и они који ће постићи трајну хармонију.

Моја се уметност изражава у тврдом дрву и камену, али оно што уметност садржаје није ни од дрва ни од камена, оно је изван простора и времена. Уметност је песма и молитва у исти мах.

Као што уопште, човечанском, тако и у нашем народном, ја желим да се нађе хармонија; хармонија између људи и земље на којој живе, између села и града, између неукога и ученога, а нада све хармонија између наших племена. За љубав те хармоније ја сам на свој начин, учествовао у борби за слободу и уједињење нашег народа, јер сам био уверен да се у слободи може боље да изрази снага духа и постигне складно зујање људи. У том циљу и у жељи за том хармонијом, ја сам пре Рата и за Рат, колико сам могао, настојао доцнијети углед наше Србије и на културном пољу, да би тако олакшао љој и нама свима доћи до циља. За љубав те хармоније ја се данас радујем све отворенијој самосвести Хрвата и браће Словенача, јер сам осведочен да ће та самосвест, после када се наше снаге координирају, бити тим већи допринос нашој већој свести. Треба да све народне снаге и особине дођу до изражаваја, да се тако чује звук свију људи на нашој лири, јер сама једна људи не даје и не може дати пуне хармоније, па чак ни праву вредност мелодије. Ја желим ту нашу хармонију и верујем у њу, и чујем већ у души њену лепоту. Тако ја схвачам југословенство. Оно треба да буде та хармонија различних звукова свију наших људи. Међутим, та наша хармонија у нашој кући, неће имати вредности сама за себе, него само утолико колико буде уједно и допринос општог хармонији човечанства. Колико будемо вредни и доприносили општем напредку и складу, такав ћемо положај заузимати и толико ћемо бити уважавани“.

(М. Ђурчин, Мештровић, О пореклу и детинству Ивана Мештровића, Нова Европа, Згр., 1933, стр. 14 и 15.)

Поводом полемике за постављање споменика Штросмајеру у Загребу, Мештровић је о томе записао октобра 1925. године:

„Нека од господе у комисији су скептична у погледу могућности остварења ове идеје, па су то наводили као разлог да се одустане од тога места. Ја

не видим, зашто би прилике биле сада горе него друкада, и зашто да данас за такву основу има најмање изгледа? Кад је Штросмајер у једној малој засуђеној проповијди могао да заснује и назида Академију „знатности и умјетности“ — молим, и умјетности! где још није било готово ни једног умјетника југословенина, зашто ми данас — слободна држава од 12 милијона са стотинама умјетника и умјетничким подмладком који живи и ради — да не можемо да наставимо и подигнемо пандан оному што је он „Југословенин“ онда почeo и урадио, и где још и данас највише оправдано и логично?... Зар смо ми гори него написи стари? Зар нас је мање него је њих било? Зар не ору њиве и не раде као онда?“

(И. Мештровић, Место за Штросмајеров споменик, Нова Европа, књ. XII, бр. 11, 11. октобар 1925, Згр., стр. 341.)

У свом есеју, за који каже да је само увод у једну оширију студију о Микеланђелу, Мештровић излаже своје естетске идеале:

„За старе Грке, љепота у умјетности било је исто што и добро и савршено у моралном смислу. Тај принцип, мислимо, треба да је основица и сваком разговору о Микеланђелову дјелу, јер то је било без сумње и код њега као и код Јелина, почетно вјеровање. Као што је умјетност дегенерисала, тако и појам о љепоти. И кад бисмо пошли с појмом академског мјерила љепоте, онда не бисмо нашли много лепог у Микеланђелову дјелу; бар не у оним његовим најглавнијим радовима, ма да су они пројекти истинском љепотом, пројекта снагом која је пунा земаљскога и пуну жеђи за небеским. Тојест, његова се дјела, по снази форме, тако афирмишу у садашњици, а пуну су чежње за будућносту, — пуну су чежње за божанским, у свој буре између борбе добра и зла, између онога што јесмо ту и што хоћемо да будемо у непознатом, између онога што нам је у крви и онога што нам је у души. Он је најобјективнији војник тамног божанства и најзапешенији љубавник свијетlostи. Човјек не може посттићи и докућити божанство, али може тежити за њим, а кад то може, значи да има божанству у њему и у оном што ствара. Сфинкс је симбол; не треба нико да хотимице символише, али чија је духовна снага те врсте, он то има у себи и у свему што ствара. Човјек може рећи: „Ја сам онај који сам био, и био уво што сам“; али не може рећи: „Ја сам био оно што сам хтио бити“, нити: „Ја сам то сада“, иако воли да верује да ће то бити. Господ је у сваком времену то.“

„Не слажем се са мишљењем, да је Микеланђеловој умјетности шкодило што му није било омогућено да мирно доврши једну цјелину. Или се бар не могу сложити с тим да нам се он овако у фрагментима показује у свој величини, како би нам се приказао да је своје крупно започето дјело у мору довршило. Његова дјела су растргана и на парчад, или никоншто његово дјело, или он као умјетничка фигура. Напротив, мени се чини, да Микеланђело није морао престати с израђивањем Гробнице Папе Јулја па поћи да слика Сикстову Капелу, он нам се не би био објавио у свој свој величини. Остао би нам — кад би био у каменој дјело утрошио дуги низ година колико је оно изисквало — као велики и савршен скулптор; али не и као примерје да је стваралачки дух не само изнад заната него и изнад и изван врсте изражавања. Исто тако је и с његовим „недовршеним“ скулп-

турама: баш зато, и можда благодарећи томе, он се приказује као најкомплетнији умјетник што га је икада било“. „Умјетност је одувијек сачињавала оно што је најљепшега у човјеку, и ишла напоредо са његовим највишим настојањима, у идејном и моралном погледу, те је и она, скупа са религијом — највећом духовном творевином човјековом — доживјела свој бродолом“.

(Иван Мештровић, Микеланђело, Нова Европа, књ. XIV, бр. 9 и 10, 11. XI 1926, стр. 250, 251, 254.)

Године 1933. Мештровић се поново враћа размишљањима о пројекту Видовданског храма, и образлаže финансијске тешкоће:

„Мој Храм је замишљен и рађен као југословенски храм. И шта је природније од моје жеље да он припадне дожуђеној Југословенској држави. Не бих желео да говорим о вредности оних мојих фрагмената, који су ти познати у томе циклусу. Наша револуционарна омладина имала их је често на језику, као докуменат симболичан и карактеристичан за стање наше народног духа уочи војне и великог прогнужна за ослобођење и ујединење. Ти знаш да ми уметници имамо слабост према својим делима, ваљала она или не ваљала, као да су некаква чељад, и најрадије бисмо их чували код своје кује. Но будући да морам да се на њима саглавим, чини ми се да сам дужан својој земљи и својој савести понудити их најпре својој држави. Па тек ако она не пристане да их узме, онда бих се решио да их отуђим у иностранство... За неколико главних дела нуђено ми је неколико стотина хиљада франака. Ја бих чео Циклус Видовдански уступио Југославији за милијон франака. Додао бих томе бисте мог оца, моје мајке, мој аутопортре, и свега би било 52 комада, са древним моделом саме архитектуре храма. Скулптуре су у гипсу, по има их неколико великих у мрамору и дрвetu, а има нешто и у бронзи. Сам овај материјал мене нешто стоји.* У понуди бих подвукao једну ствар: све скулптуре су оригинални од којих нико други, па није сам, нема копија. Роден је слободно право реципике од скулптуре које је уступао; ја бих се изричito одрекао тога права, и све би прешло у пуно власништво државе. Све право које бих за се резервисао састојало би се у томе, да надгледам и дам последњу руку при евентуалном израђивању гипсаних модела у мрамору, односно бронзи, као и то да се све то држи негде на згодну месту, да свет може гледати. Уз то бих додао једну молбу: да ми се овај или онај рад позајми, уз гаранцију, при каквој будућој изложби. Од једне једине скулптуре отуђен је већ мраморни оригинал: БАН СТРАХИЋИЋ поклоњен је Алберт и Викторија музеју у Лондону, те је остао оригинал на гипсу“.

„Ја нудим држави Видовдански Храм за милијон франака; али ја у ствари не тражим тај милијон, него и њега остављам држави. Ја само тражим камате на ту главницу, за себе док сам жив, односно моју жеђу ако ме надживи. На главницу која се не диже, можемо рачунати да није много 5000 франака месечно. Мој највећи идеал био је, кад сам радио храм, дочекати ослобођењу и ујединењу Југославију у којој би се он можда некад и подигао. Моја би срећа била потпуна кад бих јој га могао сајсвим поклонити; но, како рекох, сада ми материјалне прилике нису најбоље, а дуга је дољно...“

(Перо Слијепчевић, Мештровић у емиграцији, Понуда Видовданског Храма Држави, Нова Европа, бр. 8, књ. XXVI, 15. VIII 1933, стр. 358, 359.)

За монографију коју је о њему издала Нова Европа Мештровић је у предговору написао:

„Шалујни овај свој мали прилог нашој уметничкој књизи у свијет, нека ми опreste: моја рођена мати, моја рођена бессмртна мати Хрватска са својом близнакињом сестром Србијом, моја отаџбина Југославија, и моја родбина Словенство, што овај скромни син је посвећујем њима већ браћи људима. Па браћа људи нека ми не замере што сам нескроман, искса га приме — какав је да је, и колики је да је, — јер иде од срца. Ово није прва, а и неће бити ни последња граничница са нашега стабла на опћи олтар човечности, са кога се моли за мир, за братство, за љубав, и за напредак.

А Господ који јесте, који је увијек био и увијек ће бити, који је свемогућ, свемудар, и свемилостив, услишаће молитву свих нас са свеопштег олтара, и очувати све људе и народе, међу којима ће бити и мој род и моје племе и равноправни и достојни“.

(И. Мештровић, Умјесто предговора, Мештровић, Нова Европа, 1933, Згр., стр. 8.)

Одговарајући на резолуцију Удружења југословенских инженера и архитектата којом су одбили Мештровићев пројекат за коњанике на данашњем Новом мосту у Београду, он је написао:

„...или можда мисли он или неко други са те скуштине да сам сматрао за згодан задатак да везујем свој рад са овим што је досад урађено?... да, хтио сам да висином и волуменом одвратим пажњу гледалаца од оних гвоздених накарађа, које нису накарађе зато што су гвоздене, већ зато што су ружне. Хтио сам да за посматрача бар из даљине, они стубови са мноштвом детаља, дјелују само као подмињаке. Господин Брашнован не говори много лангажом архитекте, кад првенствено узима у обзир гледање на цијелу ствар из Карађорђеве улице или са самога моста. Зaborавља да би се цела ствар као и силуeta видјела и гледала на велике даљине из Срема и са лађа кад се водом долази са различних тачака Београда и околине. Зар Нијански торањ или купола Петрове цркве имају главно дјеловање из близине?“

„Не говорећи ни о себи ни о овоме случају, него начелно, они када не знају да су баш најљепши примери у архитектури израђени од скулптора и да је чиста умјетничка страна у архитектури тако уско везана за пластиčност, за коју баш скулптор мора да има најисточанчии осјећај. Колико је тешко замислити модерну конструкцију без инженера, тако је тешко инжињер сазда нешто лијепо без архитекте или другог умјетника са пластиčним осјећајем“.

„Инжињери баш су у модерно вријеме и упропастили архитектуру у њезиној естетској страни“.

(Др Жарко Видовић, Мештровић и савремени сукоб скулптора с архитектом (један естетички проблем), Веселин Маслеша, Сарајево, 1961, стр. 249.)

О свом пореклу сам Мештровић је рекао:

„По оному што ми је дјед причао, и мом оцу његов, наши су стари старији из Фојнице у Босни, одакле се један преселио на Дувањско Поље код Жупањца, а неки касније одатле у Петрово Поље у Далмацију, заједно са Смиљанићем, Јанковићем, и Пакићем. Онај који је отишao из Фојнице, оженио је неку Габријловић, код Жупањца, па је породица добила „на писму“ још и презиме Габријловић“.

Једно од Мештровићевих схватања националног и верског налазимо 1933. године у монографији о њему:

„Мени је били и јесте, једино од значаја у народном погледу расно а не конфесионално, а у религиозном погледу — човјечно и човјечанско, без обзира на католичко, православно, протестантско, или мусиманско, или чак и будистичко. Видим у свим религијама, у ономе што им је суштина, истовјетност, и посвуда је божанска истинा једна. Између католичанства и православља не видим и не осјећам разлике нити сам јој давао мјеста у својој души... А у народном погледу, све што је аутентично хрватско — ту се не може наћи разлике од српскога, нити у аутентичној српском од хрватскога...“

(М. Ђурчић, О пореклу и детињству Ивана Мештровића, Мештровић, Нова Европа, Згр., 1933, стр. 9.)

КАТАЛОГ

аге
оу тиц, ат

нг

нг

нг
п:
ац
ни
акс

нг

нг

нг

1. ГЛАВА МИЛОША ОБИЛИЋА
бронза, висина 170 см
инв. бр. 318

2. БАНОВИЋ СТРАХИНЬА
торзо, гипс, висина 105 см
инв. бр. 4

3. УДОВИЦА СА ДЕТЕТОМ
гипс, висина 175 см
инв. бр. 13

4. КРАЉЕВИЋ МАРКО
бронза, висина 86 см
инв. бр. 37

5. ГЛАВА КРАЉЕВИЋА МАРКА
бронза, висина 59 см
инв. бр. 319

6. МАЈА УДОВИЦА II
бронза, висина 78 см
потписано на левој страни постамента: MEŠTRO-
VIĆ
инв. бр. 230

7. СРЂА ЗЛОПОГЛЕДА
гипс, висина 100 см
инв. бр. 43

8. СЛЕПИ ГУСЛАР
гипс, висина 63 см
инв. бр. 79

9. РОБ
бронза, висина 73 см
инв. бр. 369

10. МАЛА СФИНГА
бронза, висина 100 см
инв. бр.

11. ШТИТ
бронза, пречник 83 см

12. КРАЉ ПЕТАР I
релејф, бронза, пречник 40 см
инв. бр. 70

13. ОСВЕТНИЦИМА КОСОВА
релејф, бронза, пречник 40 см
потписано доле десно: Meštrović
инв. бр. 71

14. ПОБЕДНИК
гипс, висина 216 см
инв. бр. 78

15. УМЕТНИК НАРОДА МОГ
бронза, релејф, 175 × 84 см
инв. бр.

16. МОЈА МАЈКА
мермер, висина 97 см
инв. бр. 14

17. МОЈ ОТАЦ
бронза, висина 55 см
потпис са десне стране: „Moj papica. MEŠTROVIĆ“
инв. бр. 36

18. АУТОПОРТРЕТ
бронза, висина 40 см
инв. бр. 232

19. ЊЕГОШ
бронза, висина 63 см
инв. бр. 35

20. ГЛАВА МЕДУЛИЋА
бронза, висина 60 см
потписан десно: „Meštrović, VI/X. MCMIX 1909“
инв. бр. 368

21. МИЛЕНКО ВЕСНИЋ
гипс, висина 64 см
инв. бр. 122

22. ПОРТРЕТ ЈОВАНА ДУЧИЋА
бронза, висина 50 см
инв. бр. 171

23. ПОРТРЕТ БОГДАНА ПОПОВИЋА
бронза, висина 48 см
потписан десно: Meštrović
инв. бр. 275

24. БИСТА НИКОЛЕ ПАШИЋА
бронза, висина 64 см
инв. бр. 296

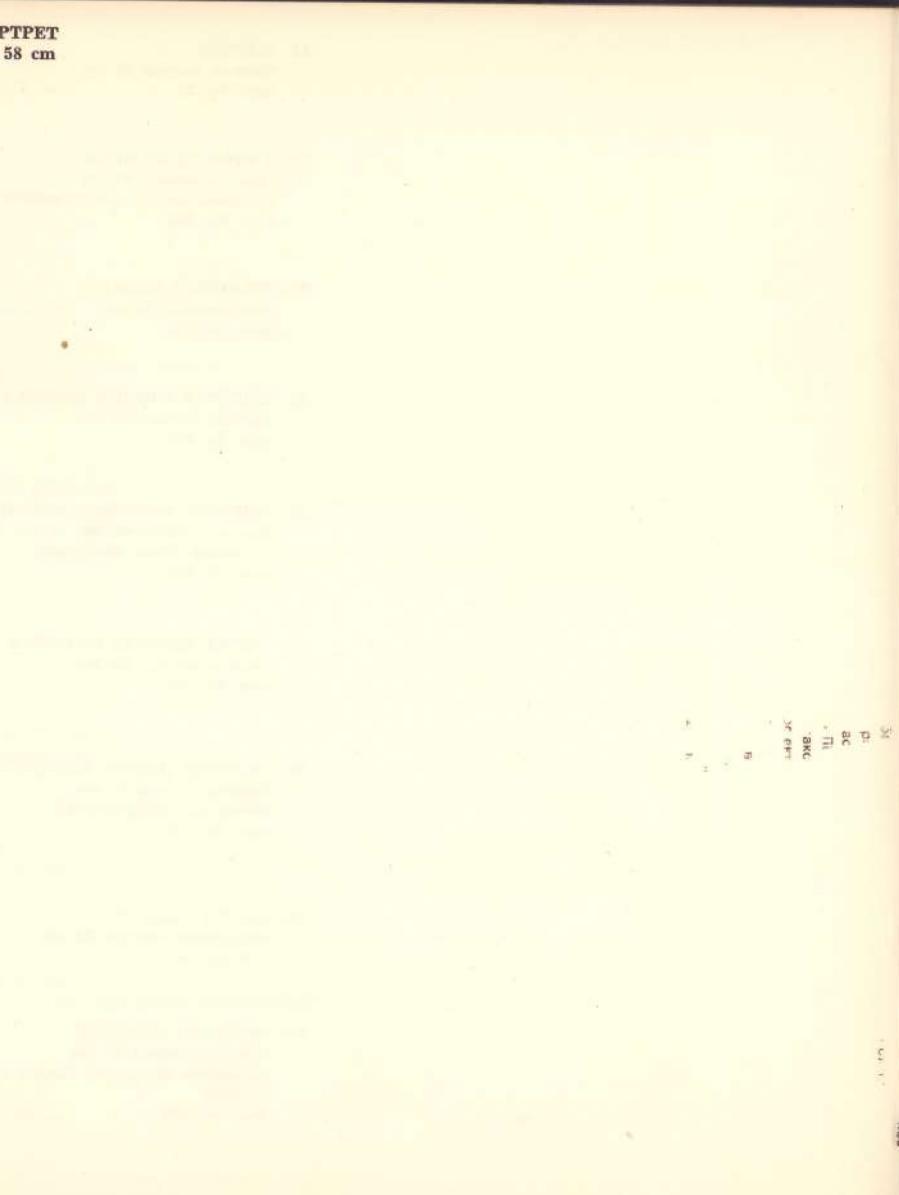
25. ПОРТРЕТ ДИНКА ШИМУНОВИЋА
бронза, висина 55 см
потписано: MEŠTROVIĆ
инв. бр. 341

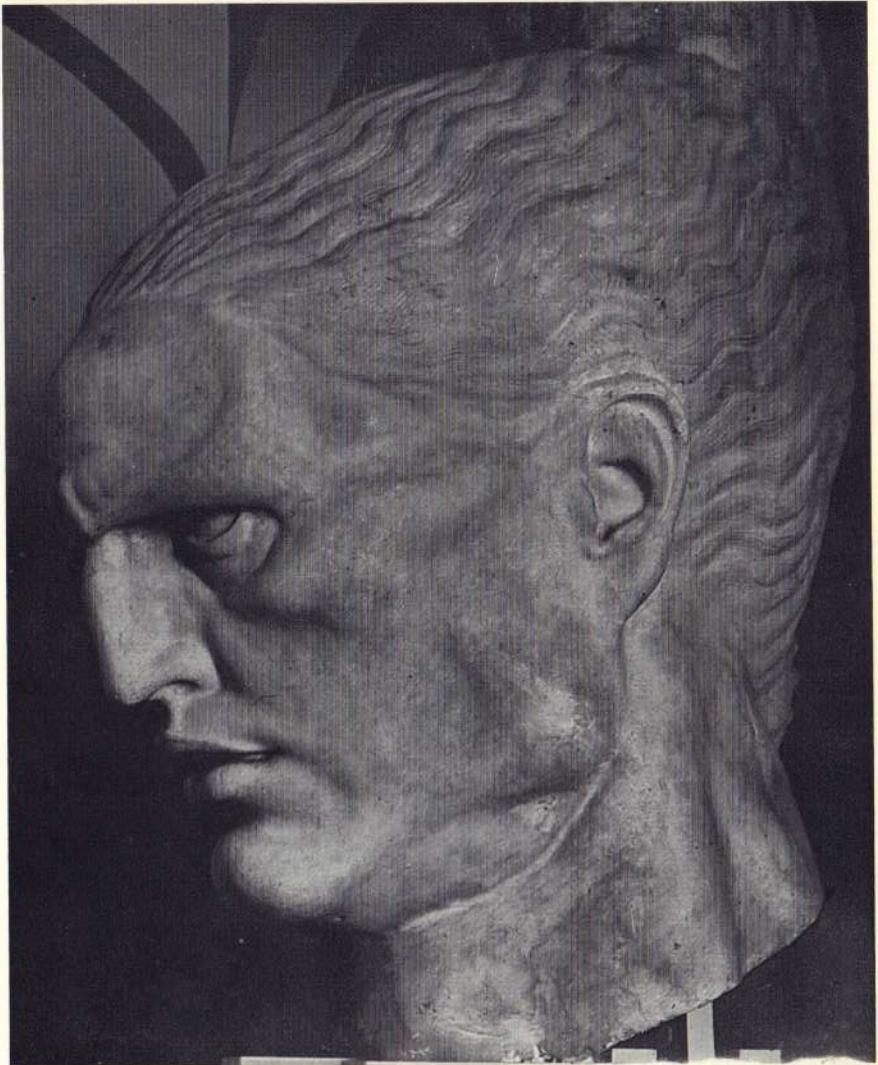
26. БИСТА ЛЕДИ Х
гипс-восак, висина 65 см
инв. бр. 77

27. ЖЕНСКИ ПОРТРЕТ
мермер, висина 57 см
потписано на десној бочној страни: MEŠTROVIĆ
MCMIX
инв. бр. 175

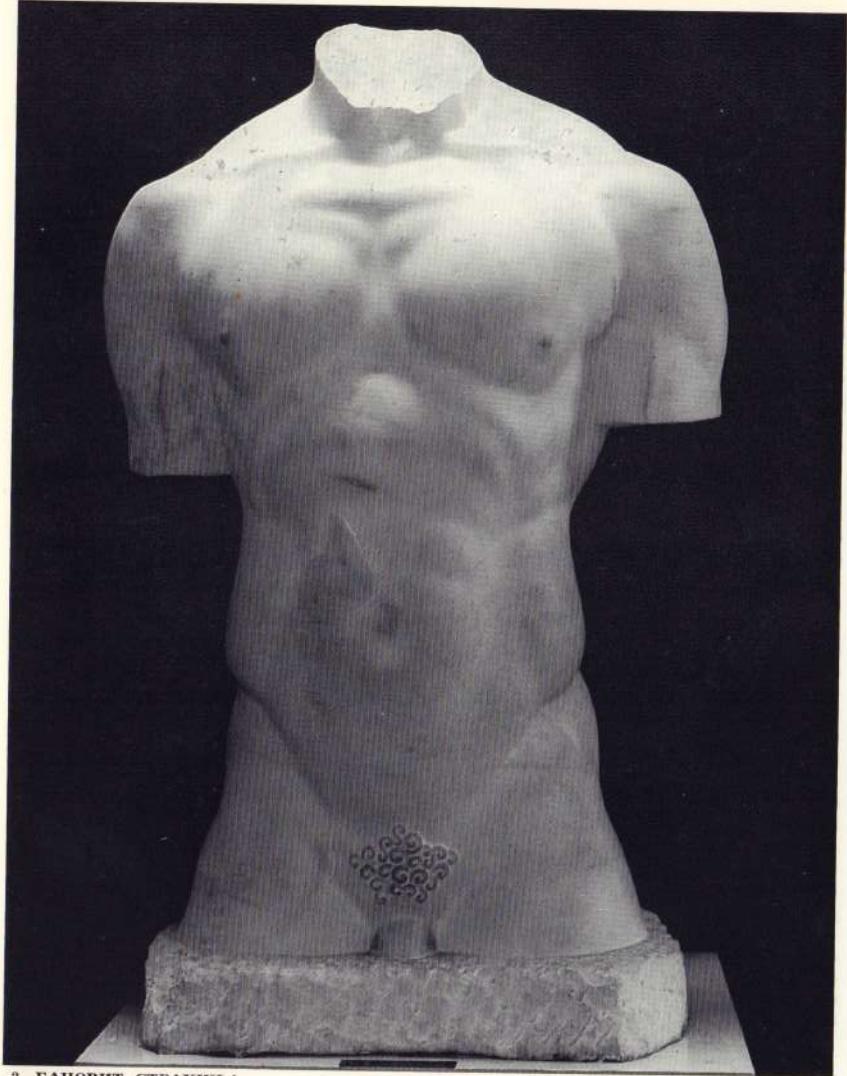
28. ЖЕНСКИ ПОРТРЕТ
камен, висина 58 см
инв. бр.

РЕПРОДУКЦИЈЕ

1. ГЛАВА МИЛОША ОБИЛИЋА

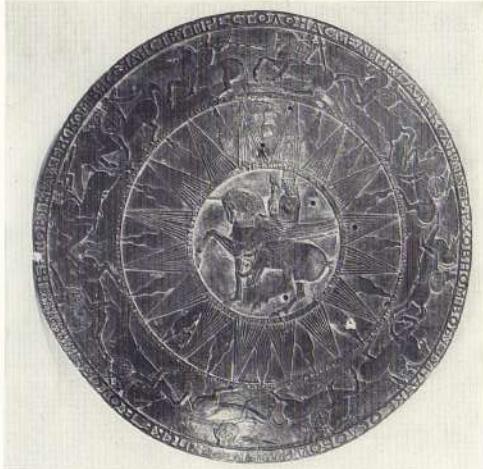
2. БАНОВИЋ СТРАХИНЈА

4. КРАЉЕВИЋ МАРКО

6. МАЛА УДОВИЦА II 8. СЛЕПИ ГУСЛАР

11. ШТИТ

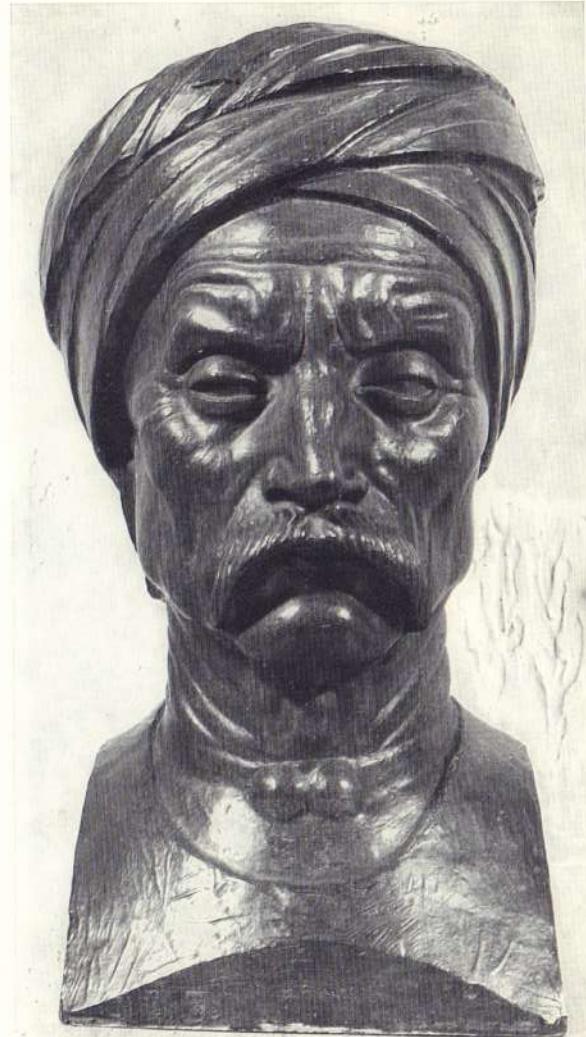

11. ШТИТ

15. УМЕТНИК НАРОДА МОГ

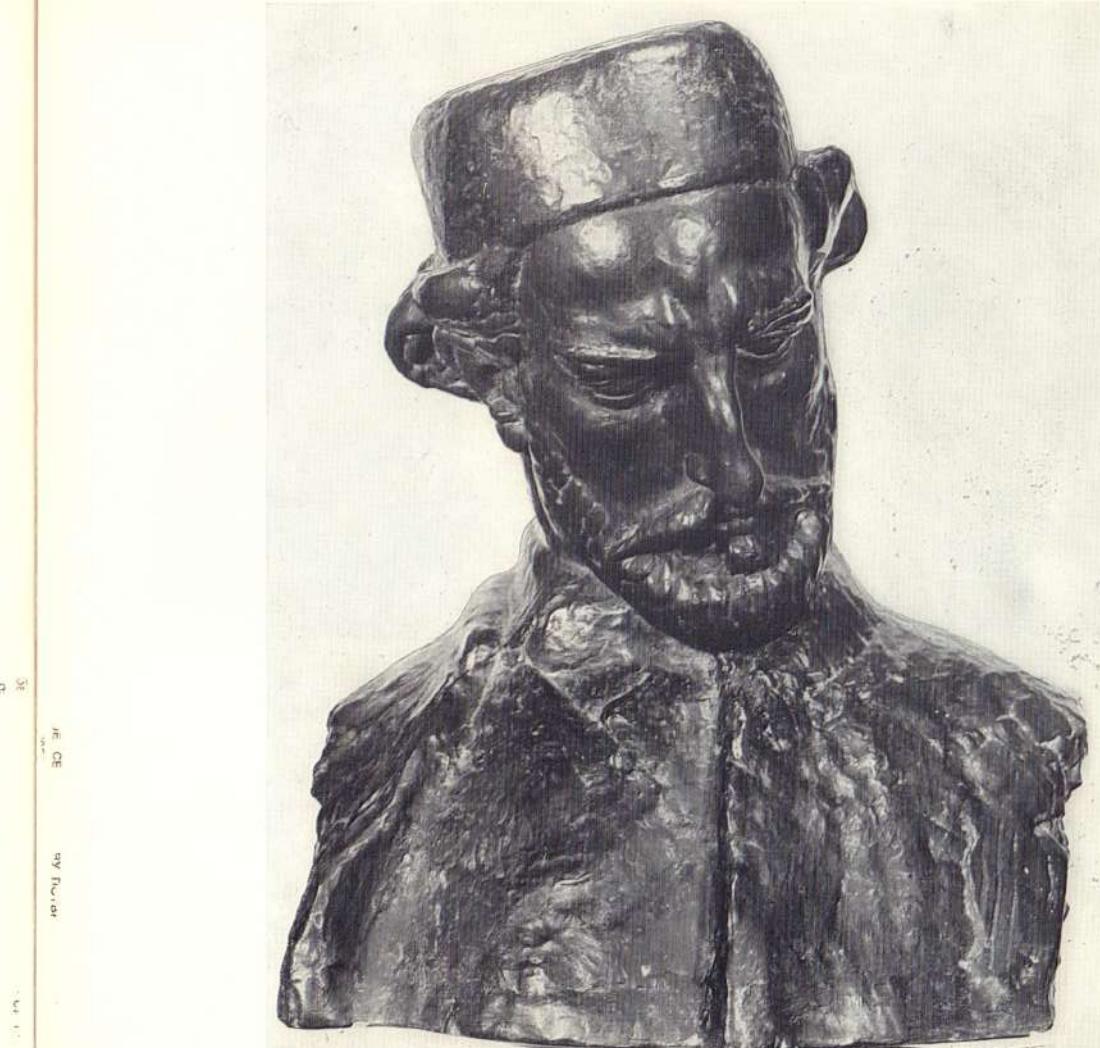
И. СЕ
С. П.
С.
П.
Б.
Б.
Б.
Б.
Б.
Б.

17. МОЈ ОТАЦ

18. АУТОПОРТРЕТ

19. ЙЕГОШ

21. МИЛЕНКО ВЕСНИЋ

22.

23. БИСТА ЛЕДИ Х
24. ЖЕНСКИ ПОРТРЕТ

Re: CE

by [unclear]

age

b.
p.
ac
. Ti
-ack
yr err

8

2.
L.
11

бама. Само у неколико година пред крај прве деценије и с почетка друге изразио је десетине и десетине скulptura, често монументалних формата, чије уметничке вредности никад нису биле полуљане. У истим тих неколико година његово појављивање пред љубитељском и страпом публиком било је веома запажено, а нека од њих била су прави уметнички доживљаји. О њима јеписано много а дискусије које су изазвала у културној, понекад и политичкој јавности дуго су трајале. Подсјетимо се Ментгроиране самосталне изложбе у Бечу 1910: када је принут изложио готово све скulpture које чине вајарни деб данишње изложбе. То су махом радови за замишљене и пројектоване а никад дефинитивно довршени Видовдански храм који је аутор друго времена сматрао својим животним делом. Предибине скulpture удовица косовских хероја, торзо Бановић Стражнице, монументални Милица Обилић, не мање монументална мада малки димензија конавличка фигура Краљевића Марка, Срба Злоноглеђа, као и портрети оца и мајке, лик сликарке Медулића и још неке од оних које су биле изложене у Бечу поповоно су изложене у Опову. Од значајнијих радова из те групе скulptura овог пута нису могле бити изложене елегантне каријатиде предвиђене за узас у храм, Јер су оне сада фиксиране у узломини атрију Народног музеја. Није могла бити изложена ни велика Сфинкс коју је уметник наменио за гроб пензисника Сидлијана Стражницића.

За југословенску уметничку публику значајније од бечке су свакако изложбе које су јој следиле у нашој средини и на којима је излагале већи број истих склопутица. Поменимо само изложбу у Загребу 1910. заједно са сликарим Мирком Рачким, изложбу друштва „Медулин“ у Љубљани и Загребу 1910. Четврту југословенску уметничку изложбу у Београду 1912. Помињава овог последњег податка обавезује нас да истакнемо да овај сусрет београдских љубитеља уметности са Мештровићем није био први. Мештровић је излагao и на I југословенској изложби 1904. и на изложби југословенске колоније 1907. Поменимо још да то да је Мештровић забележио ванредан успех на Esposizione di Roma 1911. када је излагao у оквиру павиљона краљевине Србије.

У каталогизму гореноменутих изложби појављује се поред појединачних скulptura и макета у дрвету Видовданског храма. За посетеце изложбе биће можда заимљиво да сазнају да се овај модел, знатно умањене димензије, снабдевен бројним бронзаним апликацијама декорације загубио омашком у транспорту после затварања Мештровићеве самосталне изложбе у Њујорку 1925. на којој је поново био излаган. Поред модела храма загубљено је и прекрасно женско појасре у племенитом белом камену. Много година после завршетка II светског рата на интервенцију њујоршког магацина у коме су све време лежали депоновани сандуци с овим објектима, они су враћени у земљу и припоjeni збирци Народног музеја. Можда није доволно познат што податак да је фигура Победе десно велико композиције коју је Мештровић моделирао 1913. у Београду у славу победе српског оружја у Балканском рату и да је цела композиција осим овој фигури егзистирала у првом светском рату. У времену између два рата бронзани одлি�кови скulpture постали су на Калемегдану.

Време из којег датирају, с малим изузетима све склоптуре Ивана Мештровића у Народном музеју значајно је и за историју српске модерне уметности и у чијем развоју је и Мештровић тако активно учествовао. Поменимо само његово пријатељство са Надеждом Петровић заједнички рад у атељеу у Паризу, заједничке инспирације из остварена и неостварена дела, многа Мештровићева мисао из тих дана, написана или изречена, његово излагање са српским уметницима. Са изузетком неколико портрета насталих између два рата, међу којима се свом ликовним вредностима истичу нарочито портрети Јована Дучића и Мештровићевог земљака Динка Шимуновића, као и неколико раних портрета, све изложене склоптуре инспирисане су народном поезијом коју је Мештровић добро познавао и понтирао или богатом традицијом која је у Мештровићевом значају весома жива. Уметник везан је за инспирацију са родног тла остале присутне и у каснијим годинама живота и рада, у време када је већ дуги низ година био стапљен настани у Америци. У једном писму у домовину, 1952. он пише: „Свакако, сваки човек и сваки народ треба да почне из себе и из свога, ар само оно што је аутентично може да допринесе да комплетира општи људски напредак. Темељи те жење која је толико стара колико и само човечанство почивају на моралним засадима и на стваралачком импулсу. Те моралне засаде и стваралачка настојања, ако желе даље да доприносе не могу бити отјечени на настојања прошлих поколења. Иsto таkа човек настојања не сmиши

љају у љуски старих него треба да се шире новим гранама и да рађају новим плодовима . . . ”

Веома обимно уметничко дело Ивана Мештровића расуто је на огромном простору између више континената и концентрисано у неколико најзначајнијих музејских збирки у земљи, познато је и далеко van граница наше земље. О овом уметнику написано је више речи него и једном другом љусковачком аутору. Његово дело изазвало је током времена жестоке polemizme. Жеља организатора изложбе у Опопу је да јавности попово пружи могућност да узима у Мештровићевим ранним радовима од којих многа десетинама нису излазила из сенке музичких лепеза. *“Тако ћа она бити једна изједначавајућа снага”*

B. Denmark